

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:53

av Torbjörn Björlund m.fl. (V)

Häkten

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att det införs ett förbud mot att placera barn i häkte och att det utreds hur alternativet till häkte ska se ut för barn som misstänks för allvarlig brottslighet, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att tillgången till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn ska vara ett lagreglerat minimikrav för frihetsberövade barn och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma till riksdagen med ett lagförslag som innebär att varje häktad får laglig rätt till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Sedan 1991 har FN:s och Europarådets tortyrkommittéer regelbundet kritiserat Sverige för långa häktningstider och isolering av misstänkta genom restriktioner. Kritiken mot Sverige har inte bara upprepats under många år tillbaka utan dessutom varit mycket omfattande, då de intagnas situation bl.a. har beskrivits som inhuman och förnedrande, främst p.g.a. omfattningen av restriktionerna som innebär långa tider av isolering.

Under hösten 2014 granskade FN:s tortyrkommitté hur Sverige lever upp till FN:s tortyrkonvention. Resultatet av denna granskning presenterades i en rapport som innehåller sedan tidigare känd kritik riktad mot Sverige angående häktningstider m.m. Sverige kritiserar starkt för den utbredda och utdragna isoleringen av barn, att

brottsmisstänkta för lätt hamnar i häkte och att häktningstiderna ofta är mycket långa. Även de omfattande restriktionerna som förekommer under häktningstiden ifrågasätts av FN-kommittén.

Kritiken i rapporten är särskilt hård vad det gäller isolering av unga i polisceller eller andra förvar och FN-kommittén anser att Sverige bör avskaffa det systemet. I dag kan unga människor isoleras i 22 timmar om dygnet under långa perioder. FN oroas över de självmord och självmordsförsök som har skett bland unga som placerats i häkte och som tros vara ett resultat av isoleringen. FN-kommittén kräver att Sverige helt avskaffar isolering av barn i polisarrest, häkte och på särskilda ungdomshem samt utreder självmordsfallen i häkten.

Vissa förundersökningar tar längre tid än andra och i vissa fall kan långa häktningstider vara motiverade, men idag är det dock mer regel än undantag att så sker. I dag finns det i svenska häkten ett antal personer som suttit häktade i mer än ett år, många av dem har även restriktioner. Under 2013 satt 119 personer som var 15–17 år häktade, varav 97 var isolerade med restriktioner. Alla EU-länder utom fyra, däribland Sverige, har en maxgräns för häktningstider med restriktioner. Att Sverige saknar en maxgräns har även kritiserats av Europarådet, Amnesty och Human Rights Watch.

Det kan konstateras att en del ändringar i lagstiftningen har gjorts, men dessa har inte alltid fått det genomslag som förväntats. Senast i våras kom riksåklagaren (RÅ) med nya riktlinjer för landets åklagare i syfte att minska användandet av restriktioner och att motverka långa häktningstider. Reglerna började gälla den 1 april 2015 och det är än så länge för tidigt att avgöra vilken effekt de haft. Noteras kan dock att redan innan reglerna trädde i kraft så uttalade RÅ att riktlinjerna förhoppningsvis kommer att göra skillnad men att det kan behövas lagändringar för att uppnå en större förändring i användandet av häktning och restriktioner.

I juli detta år beslutade regeringen om att tillsätta en utredning i syfte att minska användningen av häktning och restriktioner. En särskild utredare ska bl.a. överväga och om det bedöms lämpligt föreslå nya former av straffprocessuella tvångsalternativ till häktning, identifiera och föreslå åtgärder för att begränsa restriktionsanvändningen och motverka isoleringen av häktade samt särskilt fokusera på åtgärder för att begränsa användningen av häktning och restriktioner för barn och unga. Uppdraget ska redovisas i augusti 2016. Regeringen har även gett Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att kartlägga situationen i våra häkten. Uppdraget ska ge ökad kunskap om användningen av häktning och restriktioner. Brå ska också lämna förslag på hur häktesverksamheten kan utvecklas för att vara så human, säker och effektiv som möjligt. Detta uppdrag ska redovisas senast i januari 2017. Vänsterpartiet välkomnar detta och är mycket positivt till att regeringen tagit dessa viktiga initiativ.

Förbjud placering av barn i häkte

Våren 2013 kom Barnombudsmannens rapport, Från insidan – Barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte, om häktade barn som misstänks för allvarliga brott. Den visar hur barn och unga utsätts för behandling som strider mot barnkonventionen och EU-regler. Enligt statistik framtagen av Barnombudsmannen greps under 2011 totalt 3 000 unga personer under 18 år och placerades i svensk arrest. Av dessa häktades senare 120 personer och under 2014 häktades 125 personer i denna åldersgrupp. Detta är en tredubbling jämfört med hur det såg ut 1998.

Ibland händer det att barn under 18 år misstänks för så allvarliga brott att de omgående måste omhändertas av det allmänna under utredning och i avvaktan på eventuell dom. Vänsterpartiet anser att sådana omhändertaganden endast bör ske i undantagsfall och att barn och unga under inga omständigheter då ska placeras i häkten.

Som beskrivits ovan i inledningen har de svenska häkten fått kritik från ett antal internationella övervakningsorgan. Isolering och det stundtals tuffa klimat som råder på häkten är ingen lämplig miljö för omhändertagande av mycket unga personer i kris. Barnombudsmannens rapport visar att det på några av landets största häkten förvisso finns särskilda ungdomsavdelningar och att det på ett antal andra häkten finns särskild ungdomsverksamhet, men det är långt ifrån tillgängligt för alla. Inte heller är det tillräckligt.

Häktning i sig innebär en stor påfrestning för alla som häktas. Redan genom frihetsberövandet har den häktade fått sina fri- och rättigheter inskränkta på ett omfattande sätt. Varje ytterligare inskränkning av den häktades kontakter med omvärlden genom olika former av restriktioner förstärker utsattheten. En sådan isolering riskerar att leda till skadliga effekter för den häktade. Eftersom barn skiljer sig från vuxna när det gäller såväl fysisk som psykisk utveckling samt känslomässiga och utbildningsrelaterade behov så är det självklart att unga som häktas är extra utsatta för den stress och påfrestning som både häktningen i sig och isolering innebär. I barnkonventionens artikel 3 stadgas att alla åtgärder som rör barn ska vidtas med barnets bästa i främsta rummet. Vänsterpartiet anser att frihetsberövade ungdomar aldrig ska vara helt isolerade samt att målsättningen om minst två timmars mänsklig kontakt per dygn är ett absolut minimum, ambitionsnivån måste vara betydligt högre än så. Barn ska behandlas med särskild varsamhet i ett rättssamhälle som Sverige. Det gäller även för barn som misstänks för brott.

Till skillnad från regeringen som, av vad som framgår i kommittédirektivet (dir. 2015:80), endast vill begränsa användningen av häktning och restriktioner för barn och andra unga lagöverträdare så vill Vänsterpartiet införa ett förbud mot att placera

barn och unga i häkten. Vänsterpartiet vill även att det skyndsamt tas fram ett förslag som innebär att barn som misstänks för brott som kräver häktning placeras i en miljö som är särskilt anpassad för barn och unga. Exempelvis skulle Statens institutionsstyrelses hem kunna användas som komplement till häkten i dessa fall, då ungdomshemmen har kompetens och kunskap att omhänderta barn och ungdomar. Regeringen bör därför tillse att det införs ett förbud mot att placera barn i häkten samt att det utreds hur alternativet till häkten ska se ut för barn som misstänks för allvarlig brottslighet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Dessutom anser vi att det inte räcker med att endast ha som målsättning att barn ska ha tillgång till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn. Regeringen bör därför snarast återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att tillgången till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn ska vara ett lagreglerat minimikrav för frihetsberövade barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Kortare häktningstider och minskad isolering

Ett vanligt skäl till att misstänkta personer häktas i Sverige är att det bedöms finnas en risk för att den misstänkte ska förstöra bevis eller på annat sätt försvåra brottsutredningen. Både häktning och restriktioner vid häktning innebär som regel en stor påfrestning för den misstänkte och ska inte användas i större utsträckning än vad som kan motiveras utifrån syftet med åtgärden. Sverige har dock vid flera tillfällen kritiserats av internationella kommittéer från ett människorättsperspektiv för användningen av häktning och restriktioner. Vänsterpartiet anser att det av såväl rättssäkerhetsskäl som humanitära skäl krävs åtgärder för att oproportionerligt långa häktningstider i fortsättningen ska kunna undvikas.

Regeringen har genom kommittédirektiv 2015:80 signalerat att den delar Vänsterpartiets uppfattning om att det behövs åtgärder för att minska användningen av häktning och för att komma tillrätta med de riktigt långa häktningstiderna. Vänsterpartiet inväntar utredningens resultat som ska presenteras senast den 23 augusti 2016 och avstår i nuläget från att lägga fram egna förslag.

Kritiken mot Sverige har som ovan konstaterats varit både hård och omfattande avseende användningen av restriktioner för häktade personer. Användandet av restriktioner har lett till såväl kritik som rekommendationer från konventionsorganen. Rekommendationerna har varit inriktade på det sammantagna bruket av restriktionerna samt deras längd.

Genom åren har denna kritik lett till att olika reformer har genomförts. Det har handlat om att domstolen ska ha tillgång till relevant information och att den häktade

ska ges reell möjlighet att överklaga restriktionerna. De genomförda reformerna har inte gett önskat resultat utan i flera fall har ny kritik riktats mot Sverige vid nästa inspektion.

Att vara häktad med restriktioner ökar påfrestningarna och riskerna för den intagne. Restriktionerna kan bland annat innebära att den häktade inte får ta emot besök, inte får läsa tidningar eller delta i eventuell daglig sysselsättning. Det leder till att en häktad kan tvingas vara helt isolerad i sin cell 23 timmar per dygn. En timmes enskild promenad i en rastgård kan knappast ses som en lösning på de problem som isoleringen skapar. Vänsterpartiet anser att det är skrämmande att en rättsstat som Sverige under mer än 20 år inte lyckats komma till rätta med denna fråga. Detta trots omfattande och upprepad kritik från flera internationella organ som gjort inspektioner i de svenska häktena.

Varje enskild restriktion bör i varje enskilt fall vara välmotiverad och proportionerlig i förhållande till vilket syfte restriktionen eller de samlade restriktionerna förväntas tjäna. Riksåklagaren har exempelvis i sin rapport, Häktningstider och restriktioner, från juni 2014 bl.a. föreslagit att åklagaren ska vara skyldig att dokumentera skälen för beslut om restriktioner redan i samband med att åklagaren beslutar att begära någon häktad samt att åklagaren tydligt bör motivera varför det behövs restriktioner. Vänsterpartiet anser att dessa förslag är bra och rimliga, men att det antagligen behövs ytterligare åtgärder för att minska användningen av restriktioner.

I ovan refererade kommittédirektiv har det uppdragits åt utredaren att brett se över olika alternativ för att minska användningen av restriktioner. Vi väljer att avvakta utredningens resultat innan vi lägger några egna förslag just på hur användningen av restriktioner ska minska.

Vänsterpartiet anser dock att det redan nu bör införas en reglering som innebär att varje person som är häktad ska få tillgång till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn. Regeringen anger i kommittédirektivet att utredaren ska identifiera och föreslå åtgärder för att begränsa restriktionsanvändningen och motverka isoleringen av häktade. Detta är bra, men vi anser inte att det behöver inväntas en utredning för att kunna konstatera att det är fullkomligt rimligt och viktigt att häktade personer tillförsäkras tillgång till minst två timmars mellanmänsklig kontakt per dygn.

Riksåklagaren skriver i sin rapport att isolering av frihetsberövade måste undvikas och föreslår att alla som är häktade bör ha laglig rätt till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn och att en sådan bestämmelse lämpligtvis skulle kunna införas i häkteslag (2010:611). Regeringen bör därför snarast återkomma till riksdagen med ett lagförslag som innebär att varje häktad får laglig rätt till minst två timmars mänsklig kontakt per dygn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det pågår redan idag ett aktivt arbete inom såväl Åklagarmyndigheten som Kriminalvården med att motverka isolering, men det är inte tillräckligt. Vänsterpartiet anser att det behövs ökade möjligheter för häktade personer med restriktioner till samsittning, vistelse i gemenskap och andra kontakter med omvärlden. Vid exempelvis samsittning bör hänsyn tas till den häktades språk och att samsittning sker så att samtal kan ske på bästa sätt mellan de häktade, dock givetvis utan att vare sig brottsutredning eller lagföring äventyras. Vi ser med stor tillförsikt fram emot att ta del av resultatet av den pågående utredningen och dess förslag på isoleringsbrytande åtgärder.

Torbjörn Björlund (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Rossana Dinamarca (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)